

תורת אמך

ביאורי סוגיות והדרכה לימודית

מסכת ביצה

פרק שני

סוגיה ט: עניינים שונים

נכתב בסייעתא דשמיא

על ידי

אליהו מאיר ליפשיץ

ב"ר חיים שמאי ז"ל

ישיבת ברכת משה, מעלה אדומים

© כל הזכויות שמורות למחבר

מהדורה ראשונית ללא הגהה

סוגיה ט: עניינים שונים

***

רקע

- בסוגיית עירוב תבשילין מובאים שלושה נושאים נוספים, נעסוק בהם בקצרה:
- מחלוקת רבי אליעזר ורבי יהושע האם כולו לה' או חציו לה' וחציו לכם.
  - נוסח התפילה ביום טוב שחל בשבת.
  - מרבה בשיעורים בשבת וביום טוב.

חציו לה' וחציו לכם

מקורות

- גמ' טו: "תנו רבנן מעשה ברבי אליעזר... והאמינו כי ואני פורע"
- תוס' ד"ה או רי"ף ח. באלפס, "תניא ר' אליעזר אומר... כאילו התענה תשיעי ועשירי"
- רמב"ם הל' שביתת יום טוב פ"ו הל' טז-כ
- טור ריש סי' תקכט
- שו"ע סי' תקכט סע' א ומשנה ברורה [בעיקר: סק"א]

טור ריש סי' תקכט

מצות יו"ט לחלק אותו חציו לבית המדרש וחציו לאכילה ושתייה ואע"פ שצריך כל אדם לצמצם יציאותיו אל יצמצם בהוצאת י"ט וצריך לכבדו ולענגו כדרך שמענג ומכבד השבת ובהלכות שבת כתבתיו וי"א שצריך לעשות בו ג' סעודות וכן כתב הרמב"ם ז"ל וא"א הרא"ש לא נהג כן כתב הרמב"ם ז"ל חייב אדם להיות שמח וטוב לב במועד הוא ואשתו ובניו וכל הנלוים אליו כל אחד כראוי לו כיצד הקטנים נותן להם קליות ואגוזים ומגדנות והנשים קונה להם בגדים ותכשיטין כפי ממונו והאנשים אוכלין בשר ושתיין יין...

הסבר הסוגיה

רבי אליעזר אומר אין לו לאדם ביום טוב אלא או אוכל ושותה או יושב ושונה רבי יהושע אומר חלקהו חציו לה' וחציו לכם. [ברייתא טו:]

שני מקורות למצות שמחה במועדים:

א. "ושמחת בחגך" [דברים טז, יד].

ב. "עצרת תהיה לכם" [במדבר כט, לה].

בין שני הפסוקים יש הבדל גדול. "ושמחת בחגך" מצוה ציווי אישי, "עצרת תהיה לכם" מגדיר את מהות החג, עצרת הוא יום המיועד לכם, לצורכיכם. הבדל נוסף שבציווי האישי

אין הגבלות, אבל במהות החג יש הגבלות כיוון שעצרת אינה רק "לכם" אלא גם "לה" א-להיך" [דברים טז, ח].

נחלקו רבי אליעזר ורבי יהושע בהסבר היחס בין שני המקורות. רבי אליעזר סובר שמהות החג מגדירה את הציווי האישי, ורבי יהושע סובר שהציווי האישי מגדיר את מהות החג. לדעת רבי אליעזר כיוון שמהות החג "עצרת לה" א-להיך", שמחת החג אינה חובה אלא רשות [רשות = מצוה שאין חובה לקיימה]. אם שמחת החג היתה חובה היא היתה דוחה מצות לימוד תורה, כיוון שהיא רשות מצות לימוד תורה דוחה אותה, אבל ודאי שאדם שאינו לומד תורה צריך לקיים מצות שמחה, שאף "רשות" לא ניתן לבטל ללא סיבה. רבי יהושע סובר ששמחת חג חובה, ומכאן שמקיימים את דין "עצרת לה" א-להיך" בחצי המועד בלבד.

הרמב"ם [פ"ו הי"ט] פוסק: "אע"פ שאכילה ושתייה במועדות בכלל מצות עשה, לא יהיה אוכל ושותה כל היום כולו, אלא כך היא הדת, בבקר משכימין כל העם לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ומתפללין וקורין בתורה בענין היום וחוזרין לבתיהם ואוכלין, והולכין לבתי מדרשות קורין ושונין עד חצי היום, ואחר חצי היום מתפללין תפלת המנחה וחוזרין לבתיהן לאכול ולשתות שאר היום עד הלילה". בפסק הרמב"ם שני חידושים:

א. דין "חציו לכם וחציו לה" לא נאמר ביום טוב בלבד אלא בכל המועדות, אף בחול המועד.

ב. דין "חציו לכם וחציו לה" מתפרש כפשוטו, צריך לחלק את היום לשני חלקים שוים. לדעת הרמב"ם דין חציו לכם וחציו לה אינו מתייחס ללילה, המיועד לשינה, אלא ליום בלבד, שאותו מחלקים לשני חלקים שוים. מהזריחה עד חצות היום – לה' [תפילה ותורה], מחצות היום ועד השקיעה – לכם [אכילה ושתייה]. כיוון שאדם אינו יכול להשאר רעב עד אחר חצות, חוזרים אחר התפילה לאכול, ואת הזמן זה משלימים אחר חצות בתפילת מנחה.

כדי לחדד את הבנת הרמב"ם, נשווה בין פסק זה לבין פסקו של הרמב"ם בקיום מצות אכילה ושתייה בשבת. הרמב"ם [הל' שבת פ"ל ה"י] פוסק: "אכילת בשר ושתיית יין בשבת עונג הוא לה, והוא שהיתה ידו משגת, ואסור לקבוע סעודה על היין בשבת ובימים טובים בשעת בית המדרש, אלא כך היה מנהג הצדיקים הראשונים מתפלל אדם בשבת שחרית ומוסף בבית הכנסת ויבוא לביתו ויסעוד סעודה שניה וילך לבית המדרש יקרא וישמע עד המנחה ויתפלל מנחה ואחר כך יקבע סעודה שלישית על היין ויאכל וישתה עד מוצאי שבת".

ההבדלים בין שבת לבין יום טוב בולטים:

א. בהלכות יום טוב הרמב"ם פוסק: "אלא כך היא הדת", בהלכות שבת הרמב"ם פוסק: "אלא כך היה מנהג הצדיקים הראשונים". ביום טוב יש חיוב לחלק את היום חציו לכם וחציו לה'. בשבת אין חיוב לחלק את היום בין אכילה ושתייה ובין לימוד תורה, אלא זוהי הדרך הראויה בלבד.

ב. בהלכות יום טוב הרמב"ם פוסק: "בבקר משכימין כל העם לבתי כנסיות", בהלכות שבת הרמב"ם פוסק: "מתפלל אדם בשבת שחרית ומוסף בבית הכנסת". ביום טוב יש חיוב

לחלק את כל היום חציו לכם חציו לה', ושינה אינה מחציו לכם ואינה מחציו לה', לכן אסור לישון ביום, וחייבים להשכים לתפילה. בשבת אין חיוב חציו לה' וחציו לכם, ומותר לאדם לישון באשמורת הבוקר ולאחר זמן תפילתו.

ג. בהלכות יום טוב הרמב"ם פוסק: "והולכין לבתי מדרשות קורין ושונין עד חצי היום ואחר חצי היום מתפללין תפלת מנחה", בהלכות שבת הרמב"ם פוסק: "וילך לבית המדרש יקרא וישמע עד המנחה ויתפלל מנחה". ביום טוב שיש חיוב חציו לכם, פוסק הרמב"ם להתפלל מנחה גדולה, כדי שאחר מנחה יהיה פנוי לסעודתו עד הלילה. בשבת שאין חיוב חציו לכם, אין סיבה להקדים את יציאת בית המדרש, ומתפללים מנחה קטנה, ואחריה סועדים סעודה שלישית.

מהטור [סי' תרכט] משמע שהוא חולק על שני חידושי הרמב"ם: "מצות יום טוב לחלק אותו חציו לבית המדרש וחציו לאכילה ושתייה". בתחילת ההלכה בדין "חציו לכם וחציו לה'" הטור כותב "מצות יום טוב", בשאר הסימן העוסק במצות שמחה הטור כותב "חייב אדם להיות שמח וטוב לב במועד", משמע שדין "חציו לכם נאמר ביום טוב בלבד". הטור אינו מגדיר כיצד מחלקים את היום, משמע שפירוש "חציו" – חלקו, צריך להשקיע זמן משמעותי באכילה ושתייה וזמן משמעותי בלימוד תורה, אבל חובה לחלק זמנים אלו בשווה.

סיכום

נחלקו תנאים וראשונים בגדרי מצות שמחה ביום טוב ובחול המועד: רבי אליעזר סובר שהפסוק "עצרת לה' א-להיך" מלמד שמצות שמחה אינה חובה אלא רשות. רבי יהושע סובר ש"עצרת לה' א-להיך" מלמד על גדר מצות שמחה ביום טוב, שמקיימים אותה בחצי היום בלבד. הרמב"ם סובר ש"עצרת לה' א-להיך" מלמד את גדר מצות שמחה בכל המועד, אף בחול המועד. הטור סובר ש"עצרת לה' א-להיך" הוא דין ייחודי ליום טוב.

הלכה

השו"ע פוסק כלשון הטור: "מצות יום טוב לחלקו חציו לבית המדרש וחציו לאכילה ושתייה". המשנה ברורה מביא את החלוקה שהרמב"ם מחלק את היום כדרך הנכונה שכך ראוי לנהוג.

המשנה ברורה [סק"א] מוסיף: "ועל כן יש לגעור בחזנים המאריכים יותר מחציו של יום". בשער הציון [אות ב] הוא מוסיף בשם המהרש"ל: "דמה שמאריכים החזנים בניגונים אין זה בכלל חציו לה' וחציו לכם".